

Vančo Boškov — Jasna Šamić

TURSKI DOKUMENTI O SLOVENAČKOM ROBLJU U SARAJEVU U 16. VIJEKU

U proučavanjima slovenačko-turskih odnosa koji, u stvari, nastaju kao rezultat turskih upada u slovenačke zemlje ističe se činjenica da su Turci prilikom ovih provala odvodili sa sobom zarobljeno stanovništvo. Osim konstatacije da su ovi zarobljenici završavali na trgovima za roblje širom Balkana, za sada nema nikakvih podataka o njihovoj daljoj sudbini.¹

U prilici smo da objavimo pet turskih dokumenata o slovenačkom roblju pred sarajevskim kadijom sredinom 16. v.² kao prilog, ne samo problemu slovenačko-turskih veza, nego i problemu ropstva u našim zemljama koji u jugoslovenskoj historiografiji još nije dovoljno ispitan.²

Dokumenti se nalaze u dva jedina sidžila sarajevskog kadije iz 16. v. (br. 129 i br. 2) koja se čuvaju u Gazi Husrevbegovoj biblioteci u Sarajevu. Četiri dokumenta su registrovana u sidžilu br. 129 koji se odnosi na godine 964/5.H.(1556—1558) i jedan dokument u sidžilu br. 2 koji obuhvata godine 972/3.H.(1564—1566). Pored dokumenata o slovenačkom roblju, u ova dva sidžila se susreću i dokumenti o robovima hrvatskog, mađarskog, albanskog i crnačkog porijekla.³ Nije isključeno da se i u sidžilima iz 17. v., koji su brojniji, nađu dokumenti o ovom problemu, kao što se i u Sloveniji javlja tursko roblje u ovom vijeku.

Porijeklo robova iz slovenačkih krajeva označeno je izrazom *üşloveniyyet ül-aşl*, *işloveniyyet ül-aşl* i *işloveniyyet ül-aşl* za robinju, i *üşloveniyyet ül-aşl* za roba, što u prevodu znači »slovenačkog porijekla«.⁴

Tri od pet dokumenata (br. 1, 3 i 4), koje donosimo hronološkim redom, u latinskoj transkripciji i srpskohrvatskom prevodu sa faksimilom, imaju svoj datum. Dokumenti br. 2 i 5 su bez datuma, ali njihovo datiranje omogućuju datumi prethodnih i narednih dokumenata u sidžilu.⁵ Na osnovu tih datuma dokument br. 2 je datiran sa: mjeseca zilhidžde 964. — 25. 9.—23. 10. 1557. godine, a dokument br. 5 sa: mjeseca ševvala 973. — 21. 4.—19. 5. 1566. godine. Prema tome, četiri dokumenta potiču iz 1557. i jedan iz 1566. godine.

¹ Ignacij Voje, Naseljavanje turskih zarobljenika u slovenačkim zemljama u 16. i 17. veku. Jugoslovenski istorijski časopis 4, 1969, str. 38—47.

² Danilo Klen, Pokršćavanje »turske djece« u Rijeci u 16. i 17. stoljeću. Historijski zbornik — Sidakov zbornik XXIX—XXX, (1976—1977, Zagreb), str. 204. Najvažnije turske izvore o ovom problemu, koliko je nama poznato, predstavljaju protokoli kadija (sidžili, Kadiamtsprotokollbücher), u kojima je registrovan ne mali broj dokumenata o roblju, različitog etničkog porijekla. Protokoli sofijskog kadije su u tom pogledu veoma ilustrativni. Tu je zastupljeno roblje srpskog, hrvatskog, mađarskog, njemačkog, vlašskog, ruskog, kurdsog i crnačkog porijekla. (Duda-Galabov, Die Protokollbücher des Kadiamtes Sofia. München 1960, indeks na str. 454.) I u sidžilima bitoljskog kadije iz 17. v. takođe ima dokumenata o roblju. (Turski dokumenti za istorijata na makedonskiot narod. Serija prva, tom I, Skopje 1963, indeks na str. 165; tom II, indeks na str. 196; tom IV, dok. br. 149 sa napomenom.)

³ O dokumentima za hrvatsko roblje vidi: Muhamed Mujić, Robovi iz Hrvatske pred sarajevskim sudom u 16. vijeku. Otkrića III, 4 (1956, Zagreb), str. 308—310.

⁴ Dugi vokal »u« u dva slučaja pisan je slovima elif i vav. U drugim slučajevima na početku stoji protetični elif.

⁵ Vančo Boškov, Turski dokumenti za istorijata na makedonskiot narod. Serija prva, tom II, Skopje 1966, str. VII.

Svi ovi dokumenti spadaju u kategoriju *âzād-nāme* ili *ʿitk-nāme*, tj. u dokumente o oslobađanju od ropstva, i to četiri dokumenta o oslobađanju robinja i jedan o oslobađanju roba (dok. br. 3).⁶

Imena robova — Fatime kćerka Abdullaha (br. 1), Nefise kćerka Abdullaha (br. 2), Mustafa sin Abdullaha (br. 3) — pokazuju da su prilikom oslobađanja robovi bili islamizovani.⁷ Imena druge dvije robinje — Dora kćerka Abdullaha (br. 4) i Ana kćerka Andreja (br. 5) — svjedoče da su one zadržale još uvijek svoju staru vjeru. Neuobičajeno djeluje ime Abdullah (Božji rob) kao patronim hrišćanske robinje Dore, jer se ovo ime u tom svojstvu upotrebljavalo isključivo kod tek islamizovanih lica. U ovom, kao i u drugim ovakvim slučajevima, patronim Abdullah je upotrebljen svakako kao »Blanket-name«.⁸

Nekoliko riječi i o modalitetima oslobađanja ovih robova. U dva slučaja same robinje, Fatime (br. 1) i Dora (br. 4) pokreću parnicu za njihovo oslobađanje. Prva to čini nakon smrti svog gospodara, kome je ranije rodila sina koji je umro. Robinja Dora je već jednom bila oslobođena, što dokazuje izvodom iz protokola kadije Broda, ali se ponovo našla u ropstvu kod sarajevskog imama Ibrahima b. Karađeza. Sada, nakon što je rodila dijete ranijeg gospodara, traži da bude oslobođena ropstva. Ovaj drugi slučaj pokazuje još i to da su robovi mijenjali gospodare, do čega je moglo doći njihovom preprodajom ili poklonom.

U ostala tri slučaja oslobađanje se vrši od strane gospodara kao izraz dobroćinstva za »ljubav božju« (hisbeten lillah), jer se po šerijatu ovakav akt smatra bogougodnim djelom, kojim vjernik zavređuje sebi milost na onom svijetu. Osim toga šerijat nije dozvoljavao da musliman bude rob.⁹ U jednom od ova tri slučaja (br. 5), pada u oči da se robinja Ana, kćerka Andreje, oslobađa 40 dana prije određenog roka od sedam mjeseci, što se može shvatiti jedino kao izraz dobre volje njene vlasnice i kao nagrada za dobro ponašanje.

Prilog: turski tekst i prevod dokumenata

1

10.—19. maja 1557. godine

Oslobađa se ropstva Fatime, kćerka Abdullaha, robinja pokojnog hadži Derviš Alije iz Sarajeva, na osnovu tužbe koju ona pokreće.¹⁰

Vech-i tahrîr-i sicil budur ki nefis-i Sarayda Iskender Kethudâ câmi' mahalle-sinde fevt olan hâc Dervîş Alî bin Dâvud nâm müteveffânın işbu orta boylu 2/ aķ beñizlû açık kaşlu şehlâ gözlû üsloveniyyet ül-aşl Fâtime bint-i 'Abdullah nâm cariyesi meclis-i şer'a gelüb müteveffâyî¹¹ eytâm-i şağırlerine 3) muhtâr

⁶ Najraniji poznati dokument o oslobađanju od ropstva kod Turaka pripada sultanu Muratu II. (1421—1451) iz godine 1444., pisan na arapskom jeziku. (Halil Inalcik, Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I. Ankara 1954, str. 215—217.) O diplomatskom aspektu ovih dokumenata vidi: Karl Jahn, Türkische Freilassungserklärungen des 18. Jahrhunderts (1702—1776). Neapel 1963. (Citirano prema: Josef Matuz, Zur osmanischen Diplomatik. Orientalistische Literaturzeitung 70. Jahrgang 1975, Nr 2, str. 126 sa napomenom br. 6.)

⁷ I. Voje kaže da su zarobljeni muslimani bili prinuđeni da prime hrišćansku vjeru, o čemu svjedoče brojna krštenja turskih zarobljenika. (Op. cit., str. 42.)

⁸ Duda-Galabov, op. cit., str. 209, dok. br. 750.: Mara kćerka Abdullaha, str. 211, dok. br. 755: Angelina kćerka Abdullaha. Najstariji sudski dokument u Hilandaru na Svetoj Gori jeste jedno azad-name iz 1464. g., u kome se izvjesna Evdoka kćerka Abdullaha, bosanskog porijekla oslobađa ropstva. (Vančo Boškov, Dokumenti sultana Bajazita II u Hilandaru na Svetoj Gori. Hilendarski zbornik 5 (Beograd, u štampi), napomena br. 2.) Isključujemo mogućnost da ime Dora, napisano slovima ja, vav, ra, ha-i resmije, čitamo kao muslimansko žensko ime Dura od Durriye, koje se piše sa slovom dal.

⁹ O ropstvu u islamu v.: Abd — Encyclopédie de l'islam² I 25—41; Islam Ansiklopedisi I 110—114.

¹⁰ Sidžil 129, str. 192, dok. br. 2.

¹¹ Ovdje nije potrebno arapsko slovo ye.

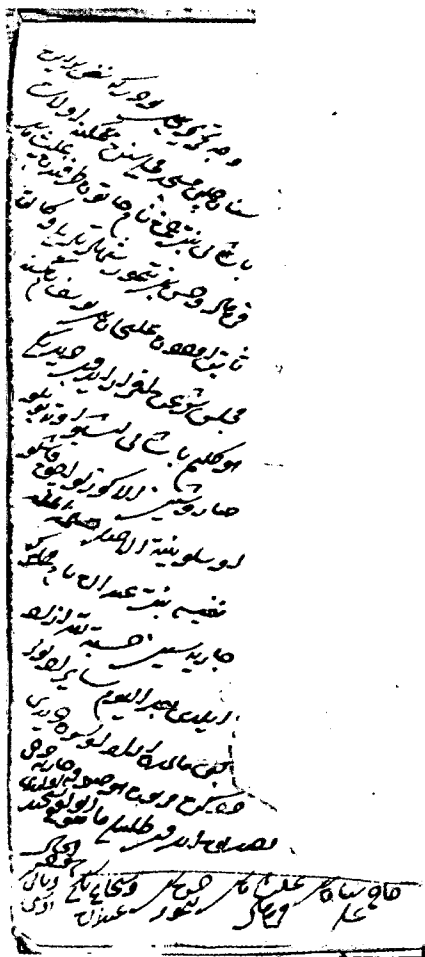
(spomenuta tužiteljica).¹³ Spomenuta je majka mog djeteta. Svjedoci smo i svjedočimo za to. Nakon što je njihovo svjedočenje razmatrano i prihvaćeno i nakon što je spomenutoj Fatimi dosuđeno oslobođenje, ono što se desilo, na zahtjev, registrovano je u sidžil. Napisano u drugoj dekadi časnog redžepa godine 964. (10.—19. 5. 1557).

Svjedoci čina: Mahmud b. Abdullah Ilijas, i Alaeddin halife b. Husein, imam, i Derviš dede b. Abdullah, i Kara Ali b. Abdullah, i Ahmed b. Abdullah, i Peri b. Ilijas, i Husein b. Mehmed, i Orudž b. Kasim.

2

Mjeseca zilhidždža 964. godine — 25. 9.—23. 10. 1557.

Gospođa Bašaji, kćerka Hamze, iz Sarajeva oslobađa svoju robinju Nefise, kćerku Abdullaha, slovenačkog porijekla.¹⁴

Vech-i tahrîr-i sicil budur ki nefsi Sarayda 2) Sinân Çelebi meşcid¹⁵ mahallesinde mütemeknine olan 3) Başayi(?) bint-i Hamza nâm hatun tarafından 'Alişan bin Ferhād ve Hasan bin Timur şehadetleriyle vekāleti 5) sābit olan 'Alîhân bin Yûsuf nâm kimesne 6) meclis-i şer' da ikrār idüb didi ki 7) müvekkilem Başayi(?) işbu orta boylu 8) şaruşın elâ gözlü açık kaşlı 9) üsloveniyyet ül-aşl müslimet ül-mille 10) Nefise bint-i 'Abdullah nâm memlûke 11) cāriyesin hisbeten lillah āzād 12) eyledi ba'd el-yevm sa'ir ahrār lar 13) gibi mālinden āzād olsun didi 14) didikde mezbûre mevsûfe cāriye dağı 15) taşdik idüb talebiyle mā hüve-l-vākî 'tescîl olundı.

16) Şühud ül-hāl: Hâc Sinân bin 'Alî, 'Alişan bin Ferhād, Hasan bin Timur, ve Şucā' Bālî bin 'Abdullah ve Bālî bin Mūsā.

Prevod:

Uzrok pisanja dokumenta je sljedeći: Alihan b. Jusuf čija je punomoć, data od strane gospođe Bašaji, kćerke Hamze, stanovnice mahale Sinan Çelebi meşdida, potvrđena svjedočenjem Ferhada i Hasana b. Timur, izjavio je pred šerijatskim sudom: »Moja opunomoćiteljka Bašaji oslobađa za ljubav božju ovu svoju robinju srednjeg rasta, plave kose, plavih očiju, rastavljenih obrva, slovenačkog porijekla, muslimanskog naroda po imenu Nefise kćerka Abdullaha. Od danas neka bude slobodna od mog imetka, poput

¹³ Riječi u zagradi ne pripadaju, naravno, izjavi pokojnika i treba ih shvatiti samo sa jednog. diplomatičkog aspekta kao način sastavljanja ovakvih dokumenata.

¹⁴ Sidžil 129, str. 317, dok. br. 3.

¹⁵ Pravilnije: mescidi.

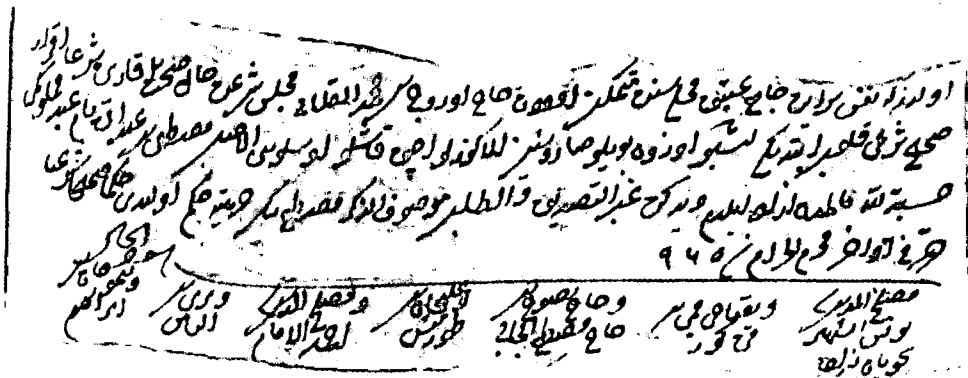
ostalnih slobodnih (ljudi).« Nakon što je pomenuta opisana robinja potvrdila, na njen zahtjev je registrovano u sidžil ono što se desilo.

Svjedoci čina: Hadži b. Ali, Ališan b. Ferhat, i Hasan b. Timur, i Šudža Bali b. Abdullah i Bali b. Musa.

3

Treća dekada muharrema 965. — 13.—22. 11. 1557.

Hadži Orudž iz Sarajeva oslobađa svog roba Mustafu, sina Abdullaha, slovenačkog porijekla.¹⁶

Oldur ki: Nefs-i Sarayda Cāmi'-i 'atîk maḥallesinde mütemekkin Hâc Oruc bin Mehmed el-ḳalayı meclis-i şer'ada şihhat ile...¹⁷ şer'an ikrār-i 2) şahîh-i ser'i ḳılub eyitdi ki işbu uzun boylu saruşın elâ gözlü açık kaşlu üsloveniyy ül-aşl Muştafa bin 'Abdullah nām 'abd-i memlûkumî 3) hisbeten lillah mâlimden âzâd eyledim didikde ğıbb-et-taşdik ve-t-ṭaleb mevşûf uz-zikr Muştafa 'nın hürriyyetine hûkm olundu hûkmen şahîhan şer'iyyen 4) hurre fi evâhir-i muḥarrem ül-ḥarâm sene 965.

5) Şühûd ül-hâl: Muşlihuddîn bin Yûnus eş-şehîr bi-Hübân-zâde, ve takyacı Memi bin Ḳaragöz, ve hâc Naşuh bin hâc Muştafa, el-câbî, ve 'Añhân bin Durmuş, ve Muşlihuddîn bin Ahmed, el-imâm, ve Perî bin İliyâs, ve Timurhân bin İbrâhîm.

Prevod:

Ovo je: Hadži Orudž b. Mehmed, kalajdzija, stanovnik mahale Stara džamija u samom Sarajevu, u punom zdravlju i...¹⁷ izjavio je pred šerijatskim sudom zakonski ispravno: »Oslobađam za ljubav božju od svog imetka ovog svog roba visokog stasa, plave kose, plavih očiju, rastavljenih obrva, slovenačkog porijekla, po imenu Mustafa sin Abdullaha.« Nakon potvrđivanja i na zahtjev dosuđeno je da se Mustafa, spomenutog opisa, oslobađa ispravnom sudskom presudom.

Napisano u trećoj dekadi časnog muharrema godine 965. (13.—22. 11. 1557).

Svjedoci čina: Muslihuddin b. Junus, poznat kao Huban-zade; i Memi b. Karadoz, takjadzija; i hadži Nasuh b. hadži Mustafa, džabija; i Alihan b. Durmuş; i Muslihuddin b. Ahmed, imam; i Peri b. Ilijas; i Timurhan b. Ibrahim.

¹⁶ Sidžil 129, str. 365, dok. br. 2.

¹⁷ Ova riječ je ostala nepročitana.

noj izjavi, pokazala je prepis iz sidžila sa potpisom mevlane Alaeddina b. Efendi, bivšeg kadije Broda. Pošto su njegov sadržaj svjedočenjem potvrdili i Mustafa Čelebi b. Hasan, vojvoda, i Memi b. Mahmud, vojvoda, sopstvenik timara, dosuđeno je da se pomenuta opisana Dora oslobađa, kao što je i bila. Ono što se desilo, registrovano je u sidžil na zahtjev. Napisano posljednjeg dana časnog muharrema godine 965. (22. 11. 1557.).

Svjedoci čina: Mahmud b. Čelebi, mujezin, i Ibrahim b. Hizir, timarnik, i Isa Bali b. Nasuh, i Inehan b. Karagjoz i Peri b. Ilijas.

5

Mjeseca ševvala 973. H. — 21. 4.—19. 5. 1566.

Ajša, kćerka Alaeddina, iz Sarajeva oslobađa svoju robinju Anu, kćerku Andreje, slovenačkog porijekla, 40 dana prije isteka vremenskog roka od sedam mjeseci.¹⁹

Budur ki mahalle-i Mi'mārdan Ferhād bin 'Abdullah meclis-i şer'ada i'tirāf idüb mahalle-i mezbūreden 'A'īşe bint-i 'Alāed-dīn işbu orta boyly elā gözlü açık kaşlu işloveniyyet ül-aşl Ana veled-i Andreyā nam cariyesin (!) yedi ay miḡdār 2) olmazdan evvel kırk gün mālīmden āzād olsun diyüb beni ikrāra vekil eylemişdir didikde da'vāsına muvāfiḡ Velī bin Muştafa ve Memi bin Meḡmed nām müsəl-mānlar edā-i 3) şehādet itdiklerinde ba'd et-ta'dīl şehādetleri ḡayyiz-i ḡabūlde vāḡi' olduğda maḡfil-i tevkīlde vekālet-i mezbūreyi ḡabūl itdikde bi-t-ṭaleb sebt-i sicil olundi.

Şühūd ül-ḡāl: Hācī Muştafa bin Maḡmūd ve 'Osmān bin Muştafa ve Ibrāḡīm bin Maḡmūd.²⁰

Prevod:

Ovo je: Ferhad b. Abdullah iz Mimar mahale izjavio je pred šerijatskim sudom da ga je Aiša, kćerka Alaeddina, iz spomenute mahale opunomoćila da da izjavu: »Neka ova njena robinja, srednjeg rasta, svijetlo-plavih očiju, rastavljenih obrva, slovenačkog porijekla, po imenu Ana, kćerka Andreje, bude slobodna od mog imetka 40 dana prije isteka vremenskog roka od sedam mjeseci.« Nakon što su muslimani Veli b. Mustafa i Memi b. Mehmed posvjedočili shodno njegovoj izjavi i nakon što je njihovo svjedočenje razmatrano i prihvaćeno, spomenuta punomoć je prihvaćena pred sudom. Na zahtjev registrovano u sidžil.

Svjedoci čina: Hadži Mustafa b. Mahmud, i Osman b. Mustafa, i Ibrahim b. Mahmud.

¹⁹ Sidžil 2, str. 409, dok. br. 1.

²⁰ Na lijevoj margini, u produžetku prvog reda stoji: 'itḡ-nāme (dokument o oslobađanju).

Zusammenfassung

TÜRKISCHE URKUNDEN ÜBER SLOWENISCHE SKLAVEN IN SARAJEVO
IM 16. JAHRHUNDERT

Veröffentlicht werden fünf türkische Urkunden aus zwei Kadi-amts-protokollen (*sicil*), die unter den Nummern 2 und 129 in der Gazi Husrev-Begs Bibliothek in Sarajevo aufbewahrt werden. Die zu Freilassungsurkunden gehörenden Urkunden (*āzād-nāme itk-nāme*) beziehen sich auf Sklaven slowenischen Ursprungs, die vor dem Scheriat-Gericht in Sarajevo befreit wurden. Die Urkunden stammen aus den Jahren 1557 und 1566. Die Abstammung der Sklaven ist bezeichnet mit den Ausdrücken *işloveniyyet ül-aşl*, *ûsloveniyyet ül-aşl* für die Sklavinnen und *ûsloveniyy ül-aşl* für den Sklaven. Es werden vier Sklavinnen: Fatime, Nefise, Dora und Ana und ein Sklave Mustafa befreit. Aus den Namen Fatime, Nefise und Mustafa geht hervor, daß die Sklaven schon zum Islam übergetreten waren, während die zwei Sklavinnen Dora und Ana noch ihre Konfession beibehalten hatten.

Die Arbeit ist ein Beitrag zum Problem der slowenisch-türkischen Beziehungen und noch besonders zu dem noch nicht genügend erforschten Problem des Sklaventums in einzelnen jugoslawischen Ländern.

Ali ste že poravnali letošnjo članarino za Zgodovinsko društvo za Slovenijo in naročnino na »Zgodovinski časopis«? Storite to čimprej in olajšajte delo društvenemu odboru in upravi revije!

*
* *

Ali ste že izpopolnili svojo zbirko starejših letnikov »Zgodovinskega časopisa«? Potem ko je spomladi 1977 izšel ponatis prvega zvezka revije z letnico 1947, je bil septembra 1978 ponatisnjen tudi 17. letnik »Zgodovinskega časopisa« za leto 1963. Oba ponatisa in večina ostalih letnikov revije so na voljo pri upravi revije, na sedežu Zgodovinskega društva za Slovenijo, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12. Podrobne informacije o zalogi in cenah so objavljene v vsaki številki »Zgodovinskega časopisa«.

*
* *

Opozarjamo tudi na možnost prednaročila na ponatis vseh sedaj razprodanih starejših letnikov revije.